

South-Western Georgia (Ajara) within the Geostrategic Interests of the Ottoman Empire in the First Quarter of XX Century

Archil Varshalomidze

Batumi Shota Rustaveli State University
Georgia, Batumi
archill.varshalomidze@bsu.edu.ge

Abstract

The processes occurring in the world politics of the first half of the 20th century, which were the result of the First World War serious consequences, were reflected in Transcaucasia, including Georgia. Even in the course of peace conference new tendencies were outlined in Batumi. The imperialistic policy of Turkey became unacceptable for Germany. Such changes in foreign policy of Germany had been caused by the fact that Georgia carried out the function of the bridge between Europe and Asia.

on June 4, 1918 an agreement on peace and cooperation was signed between the governments of the Democratic Republic of Georgia and the Ottoman Empire in Batumi. In it the Georgian-Turkish border was determined in accordance with the state borders existing before the Russo-Turkish war in 1828-1929. The Turkish government took the advantage over the hard political situation in Europe caused by World War I and having violated the international Law and the Brest-Lithuanian Treaty taxed Georgia with hard conditions. As a result 9500 sq.m. of the area with 350 000 population was cut off the entire territory.

With the assistance of the German government Georgia achieved its way in the results of the Batumi conference to be reconsidered. However, the conference was finally never held. The reason was the defeat of Germany and its alliance. The Turkish government well knew that on the coming place conference its territorial claims would appear inconsistent and it would have to cede most of its occupied territories.

Consequently it applied to certain diplomatic methods. Namely, in order to make the union of Batumi-Karsy-Artaani regions a legal document, the Turkish government decided to hold a referendum in these regions.

The referendum was held but with significant violations. According to the data of the Turkish side 83 thousand people voted in their favor but only 2 thousand-against them. On the other hand, according to the data of the Bolshevik press of that periods, 11 thousand people participated in the referendum, out of which 8500 voted in favor of the Turkish government.

Today it is difficult to trust either of these data but one is clear – neither of them expressed the will of the population or the real situation.

Keywords: South-Western Georgia (Ajara).

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (აჭარა) ოსმალეთის იმპერიის გეოსტრატეგიულ ინტერესებში XX საუკუნის პირველ მეოთხედში

არჩილ ვარშალომიძე

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ბათუმი
archill.varshalomidze@bsu.edu.ge

აბსტრაქტი

ბათუმის სამშვიდობო საზავო კონფერენციაზე ქართულმა დიპლომატიამ უდიდესი მარცხი განიცადა, რაც აისახა 1918 წლის 4 ივნისის საქართველო-თურქეთის ხელშეკრულებაში. ისარგებლა რა ოსმალეთის მთავრობამ მსოფლიო ომისაგან გამოწვეული მძიმე პოლიტიკური ვითარებით, დაარღვია საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ნორმები, იგნორირება გაუკეთა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას და საქართველოს რესპუბლიკას თავს მოახვია მძიმე კაბალური პირობები, რომლის ძალითაც ერთიან ქართულ ტერიტორიულ სივრცეს მოწყვეტილი აღმოჩნდა 9500 კვ/კმ ტერიტორია 350 ათასი მცხოვრებით. 4 ივნისის ხელშეკრულებას 11 მაისს წარმოდგენილ ხელშეკრულების პროექტან შედარებით ის უპირატესობა გააჩნდა, რომ საქართველო ახალციხის მაზრიდან ინარჩუნებდა მხოლოდ აბასთუმანსა და აწყურს.

საკვანძო სიტყვები: სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (აჭარა).

მსჯელობა

ბათუმის სამშვიდობო საზავო კონფერენციაზე ქართულმა დიპლომატიამ უდიდესი მარცხი განიცადა, რაც აისახა 1918 წლის 4 ივნისის საქართველო-თურქეთის ხელშეკრულებაში. ისარგებლა რა ოსმალეთის მთავრობამ მსოფლიო ომისაგან გამოწვეული მიმდევარ პოლიტიკური ვითარებით, დაარღვია საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ნორმები, იგნორირება გაუკეთა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას და საქართველოს რესპუბლიკას თავს მოახვია მიმდევარ კაბალური პირობები, რომლის ძალითაც ერთიან ქართულ ტერიტორიულ სივრცეს მოწყვეტილი აღმოჩნდა 9500 კვ/კმ ტერიტორია 350 ათასი მცხოვრებით [1:52]. 4 ივნისის ხელშეკრულებას 11 მაისს წარმოდგენილ ხელშეკრულების პროექტან შედარებით ის უპირატესობა გააჩნდა, რომ საქართველო ახალციხის მაზრიდან ინარჩუნებდა მხოლოდ აბასთუმანსა და აწყურს [2:13-18].

ზემოთ აღნიშნული ძირითადი ხელშეკრულების გარდა, იმავე დღეს საქართველოსა და ოსმალეთის მთავრობას შორის ხელი მოეწერა სამ დამატებით კონვენციას. პირველი დამატებითი ხელშეკრულება, რომელიც 9 მუხლისაგან შედგებოდა, შეეხებოდა ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობისა და სანავიგაციო საკითხების დარეგულირებას. მეორე დამატება, რომელიც სულ 3 მუხლს შეიცავდა, არეგულირებდა შავი ზღვის სანაპირო ზოლში მცხოვრებთათვის გარკვეულ შეღავათებს. მესამე დამატება კი, რომელიც 7 მუხლისგან შედგებოდა, შეეხებოდა საქართველოში მცხოვრები მაჰმადიანური სარწმუნოების მიმდევარი პირების უფლებამოსილებათა განსაზღვრას. დამატებითი ხელშეკრულება გაფორმდა აგრეთვე სამხედრო თანამშრომლობის საკითხებზეც და ტყვეების გაცვლასთან დაკავშირებით. ასევე ხელი მოეწერა დამატებით სამხრეთ კონვენციას - „ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენის გამოყენების შესახებ, რომლის მიხედვითაც, საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობები ღებულობდნენ ვალდებულებას, უზრუნველყოთ ნავთობსადენის უსაფრთხოება. განსაკუთრებულად შეურაცმყოფელი და დამამცირებელი იყო ხელშეკრულების მე-6

მუხლი, რომლის მიხედვითაც - საქართველოს მთავრობას უნდა მოეხდინა საჯარისო შენაერთების დემობილიზაცია (ბათუმის ოლქში) ხოლო რესპუბლიკის სამხედრო ძალებზე კი კონტროლი უნდა გაეწია ოსმალეთის მთავრობას. გარდა ამისა, საქართველოს მთავრობა ვალდებული იყო სამსახურიდან დაეთხოვა და ქვეყნიდან გაემევიებინა ყველა ის სამხედრო პირი, რომლებიც მონაწილეობას ღებულობდა ოსმალეთის წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში [3:349-360].

მიუხედავად იმისა, რომ ბათუმის ხელშეკრულების რატიფიკაცია ერთი თვის განმავლობაში უნდა მომხდარიყო, ეს არ განხორციელებულა და არც არავის დაუმტკიცებია, რადგანაც საქართველოს მთავრობამ სასწრაფოდ მიიღო ზომები, საერთაშორისო იურიდიული ნორმების დაცვით შეეცვალა 4 ივნისის ხელშეკრულება. ამ მიზნით, 1918 წლის 6 ივნისს ბერლინში მყოფმა დიპლომატიურმა მისიამ აკაკი ჩხენკელის მეთაურობით, გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს გადასცა ნოტა, რომელშიც ვკითხულობთ: „ბათუმის კონფერენციაზე ხელშეკრულების დადება მოხდა ძალდატანებით საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების დარღვევით და ამიტომ საჭიროა, აღნიშნული ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი გადასინჯვა, წამყვან სახელმწიფოთა განსაკუთრებულ კონფერენციაზე“ [4:37].

ასევე საინტერესო გახლავთ, აკაკი ჩხენკელის წერილი, გაგზავნილი გენერალ ბ. შტუმფის სახელზე, სადაც კიდევ ერთხელ იყო დასაბუთებული ბათუმის ხელშეკრულების გადასინჯვისა და ახალი კონფერენციის მოწვევის აუცილებლობა. განსაკუთრებული გულისტკივილი მაინც ამ წერილში ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრების უკანონოდ მიტაცებაზე იყო გამახვილებული: „საქართველო ახალციხის გარეშე უკარო სახლია და ეს ისეთი აქსიომაა, რომელიც იცის ყველამ, როგორც საქართველოში, ისე ოსმალეთში. ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრები მდებარეობს ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქებს შუა. მაშასადამე, თუ ხსენებული მაზრები გადაეცემა თურქეთს, ამით ავტომატურად ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქების ბედიც წყდება და ისინი ოსმალეთის სასარგ-

ებლოდ უნდა ჩაითვალოს, რაც სრულიად ეწინააღმდეგება ბრესტ-ლიტოვსკის ხელსეკრულებას“ [5:2-3].

გერმანიის მოლაპარაკებები მოკავშირე სახელმწიფოებთან კონფერენციის მოწვევის თაობაზე არ გაჭიანურებულა და 24 ივნისს ფონ კიულმანმა რაიხსტაგის სხდომაზე გააკეთა განცხადება, მოკავშირე სახელმწიფოებთან მიღწეულ შეთანხმებაზე, რათა ჩატარებულიყო კონფერენცია, რომელიც კავკასიაში მიმდინარე მძიმე პოლიტიკურ პროცესებთან დაკავშირებულ საკითხებს განიხილავდა [6:123-124].

მიუხედავად ყოველივე ამისა, კონფერენციის ჩატარება ჭიანურდებოდა და საბოლოო ჯამში ის არც ჩატარებულა, პირველ მსოფლიო ომში გერმანიისა და მისი მოკავშირეების მიერ განცდილი მარცხის გამო.

ოსმალეთის მთავრობა კარგად აცნობიერებდა, რომ მოახლოებულ საზავო კონფერენციაზე, მისი ტერიტორიული პრეტენზიები შესაძლოა მინიმუმამდე დასულიყო და შესაბამისად ბევრი ოკუპირებული ტერიტორიის დაცლაც მოუწევდა, ამიტომ ოსმალეზმა გარკვეულ დიპლომატიურ ხერხს მიმართეს. კერძოდ, იმისათვის რომ დაესაბუთებინათ ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქების მიტაცების იურიდიული საფუძველი, გადაწყვიტეს, აღნიშნულ ოლქებში ჩაეტარებინათ სახალხო რეფერენდუმი.

ოსმალეზის ამ განზრახვას ბათუმის ოლქში ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან დიდი წინააღმდეგობა შეხვედრია, რაც იმაში გამოიხატა, რომ მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი აიყარა და საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიებზე გადასახლდა. მაგალითად: თუ ბათუმის მკვიდრი მოსახლეობა 1917 წელს 34.688 ადამიანს შეადგენდა, ოსმალთა მიერ ბათუმის ოლქის ოკუპაციის შემდეგ მოსახლეობა 15.284 სულამდე შემცირებულია [75:12].

1918 წლის 11 ივლისს ბათუმის გუბერნატორის ხელმძღვანელობით, ქალაქის თვითმართველობას დაევალა საარჩევნო კომისიის შექმნა. შეიქმნა 16 კაცისაგან შემდგარი კომისია, რომელმაც უმოკლეს დროში შეიმუშავა რეფერენდუმის მოწყობისა და ჩატარების დებულება, რომელიც ითვალისწინებდა კენჭისყრის პროცედურის ღია წესით ჩატარებას. ამ წინადადებას

შეეწინააღმდეგა გრიგოლ გიგინეიშვილი, რომელმაც ამხილა რეფერენდუმის ყალბი, ფიქტიური ხასიათი და დაასაბუთა, რომ ეს რეფერენდუმი ოკუპაციის პირობებში ვერ იქნებოდა მოსახლეობის ნამდვილი ნება-სურვილის გამომხატველი და ლეგიტიმური [8].

სამუსლიმანო საქართველოს მოწინავე ინტელიგენცია თუ როგორ შეხვდა რეფერენდუმის ჩატარების ფაქტს, კარგად ჩანს გაზეთ „ერთობაში“ დაბეჭდილ სულიემან ირემადის წერილში. მასში ვკითხულობთ: „როგორც ცნობილია, ბათუმში ოსმალეთის მთავრობა უკვე შეუდგა რეფერენდუმის მოხდენას, რომელიც იქნება ოსმალთა იმპერიალისტების და არა ხალხის სასარგებლოდ. ნათლად რომ ვთქვათ, ასეთი მოვლენა სერიოზულად უსარგებლოა ხალხისათვის. ოსმალთა ასკერები, როცა ხიმტებით გადგანან თავს, მაშინ კანონიურად რეფერენდუმის მოხდენა ყოვლად შეუძლებელია. მაშ რა პირობაა საჭირო, რომ რეფერენდუმი კანონიერი იყოს?! უპირველეს ყოვლისა ბათუმის ოლქი ოსმალეთის სამხედრო ძალებისაგან უნდა გაიწმინდოს და მაშინ ხალხს ძალის დამტანებელი არ ეყოლება და იგიც თავისუფლად მისცემს ხმას ვისაც სურს. თუ ეს ასე მოხდება, ხალხი გაიმარჯვებს, თუ არა და - იმპერიალისტები. ყოველთვის რეფერენდუმი თავისუფალი უნდა იყოს, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ოსმალეთის მეოხებით თავისუფლება იქ აღარ არსებობს. ოსმალეთის მთავრობამ ერთი თვის წინეთ, სამაჰმადიანო საქართველო შეგნებულ პირებისაგან გასწმინდა და გაგზავნა ისინი ოსმალეთის კატორღაში - სივასში, რომ რეფერენდუმი თავის გუნებაზე მოეხდინა. როგორც ბათუმის ოლქის მაჰმადიანების ერთი წევრთაგანი, ასეთი რეფერენდუმის გამო პროტესტს ვაცხადებ, ვინაიდან ის რეფერენდუმი, რომელსაც ახდენს ოსმალეთი არის უკანონო და ვითხოვთ თავისუფლად რეფერენდუმის მოხდენას [9].

მიუხედავად ასეთი კრიტიკული დამოკიდებულებისა, ოსმალებმა რეფერენდუმი მაინც ჩატარეს. ქართული პრესის ცნობით, ბათუმში 14 ივლისს დანიშნულ რეფერენდუმში 4312 კაცის ნაცვლად მონაწილეობა მიიღო 2829 ადამიანმა. ოსმალეთის სასარგებლოდ ხმა მიუცია 2669 კაცს, წინააღმდეგი კი 160 გამოსულა. ეროვნების მიხედვით ხმები კი ასე გადანაწილებულა:

1. პოლონელებს, უკრაინელებს, სპარსელებს, ოსმალებს და ჩრდილო კავკასიელებს ერთიანობაში მათ სასარგებლოდ მხოლოდ 728 ადამიანს მიუცია. წინააღმდეგი ყოფილა 95, ხოლო არ გამოცხადებულა 357.

2. 4076 ქართველიდან, რეფერენდუმში მონაწილეობა მიუღია - 413 კაცს. რუსი ეროვნების 1062 კაციდან რეფერენდუმში მონაწილეობა მიუღია 467-ს, ბერძენთაგან კი - 838-ს [10].

საარჩევნო წესთან დაკავშირებული მთელი რიგი პროცედურები მნიშვნელოვანი დარღვევებით ჩატარდა. კერძოდ, საერთაშორისო ნორმებით დადგენილი ერთი ფერის ბიულეტენის ნაცვლად გამოიყენეს ორი ფერის ბიულეტენი. თეთრი ფერის ბიულეტენი თურქეთთან შეერთებისათვის ხმის მიცემას გულისხმობდა, შავი კი - საქართველოსათვის. რეფერენდუმში მონაწილე პირნი, თურქეთის ჯარის ნაწილებით გარშემორტყმულნი, ღებულობდნენ ორ ბიულეტენს და სურვილისამებრ ამა თუ იმ ფერის ბიულეტენს მთავრობის წარმომადგენელს აძლევდნენ.

ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა შეუძლებელი იყო თავისუფალი არჩევანის გაკეთება, ამიტომ ადამიანები პირადი დაუცველობის შეგრძნებით, იძულებულნი იყვნენ, თავისი სურვილის საწინააღმდეგო არჩევანი გაეკეთებინათ.

ოსმალებს განსაკუთრებულად გასჭირვებიათ რეფერენდუმის ჩატარება ქობულეთში, რადგანაც მოსახლეობა ღიად აფიქსირებდა მათ ნება-სურვილს და ხმას აძლევდა აჭარის საქართველოსთან შეერთებას. ქობულეთის მოსახლეობას ამ მხრივ გამირული მაგალითი მისცა სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის ერთ-ერთმა აქტიურმა წევრმა ხასან თხილაიშვილმა, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ხმის მისაცემ ადგილას იმყოფებოდა ქალაქის გუბერნატორის წარმომადგენელი, არ შეუშინდა მათ მუქარას და ყველასათვის გასაგონად და დასანახად ღიად ხმა მისცა საქართველოსთან შეერთებას და იქ შეკრებილ ხალხსაც ამისკენ მოუწოდა [11:27-29].

ამ ფაქტს უფრო დაწვრილებით აღწერს თვით ხასან თხილაიშვილი გაზეთ „ერთობაში“ მიცემულ ინტერვიუში. აი რას წერს ის: „ქობულეთში ოსმალებმა ხუთშაბათს, 11 ივლისს მოახდინეს ხმის მიცემა. ყუთი დადგეს შიგ ქობულეთში და იქ მიიწვიეს მთელი რაიონის მცხოვრებნი, მაგრამ ხმის მისაცემად ცოტა გამოცხადდა. წინასწარ მოვიდნენ ბათუმიდან მთავრობა, ალები და ადგილობრივ ალებთან გამართეს ბჭობა. გამოიყვანეს დიდძალი ჯარი და აჭიდავეს ფალავნები. უკრავდა ზურნა და მუსიკა. შემდეგ მოუყარეს ხალხს თავი, ირგვლივ ყუთთან შემოამწკრივეს ტყვიათმფრქვევები და ზარბაზნები და გამოუცხადეს ხალხს: 40 წელიწადი დასტიროდით თქვენს ბედს, რადგან თქვენ ქრისტიანების ხელში იყავით ჩავარდნილი. ეხლა დაგვიდგა დრო, რომ შეგვეკითხოთ - ქრისტიანობა გინდათ თუ მაჰმადიანობა. ქრისტიანობას ნიშნავს შავი ბიულეტენი და მაჰმადიანობას - თეთრიო და დაიწყეს ხმის მიცემა, ყუთზე დაბრძანდა ბათუმის ვალი (გუბერნატორი). ალები ხალხს ეუბნებოდნენ, ღმერთი არ გაგიწყრეთ, შავი ქალაღი არ ჩააგდოთ ყუთში. მე და რამდენიმე პირი შევეცადეთ აგვეხსნა ხალხისათვის სინამდვილე, მაგრამ შემამჩნიეს და მიმიყვანეს ყუთთან. ვალმა მითხრა: შენ სულთანს და მაჰმადიანობა არ გინდაო?! მე ვუპასუხე - სულთანის მონობა რომ არ მინდოდეს, ეს მაჰმადიანობის უარყოფას არ ნიშნავს. მე „ხურიეთი“ (თავისუფლება) და ჩემ ძმებ ქართველებთან დარჩენა მინდა. ვთქვი და ყუთში შავი ქალაღი ჩავაგდე. ვალი განრისხდა - ბოლშევიკობა სდომებიაო, სულთანისა და მაჰმადის სჯულის წინააღმდეგ მიდისო იყვირა და იქვე დამიჭირეს. რამდენიმე ხანს იმავე ხალხის დასანახად მამყოფეს, მერე ხალხის თანდასწრებით გამიყვანეს ზღვის პირას და ხელებგაშლილი ამაკრეს ჯვარსავით მომზადებულ ხეზე. გამოიყვანეს ჯარიდან 6 ასკერი და მხვრეტდნენ, მაგრამ ამ დროს მოვიდა ავტომობილით ვინმე ნემეცი და გამათავისუფლეს, ღამით კი ისევ დამიჭირეს და მოკლა მომინდომეს, მაგრამ ადრე გავიგე და დავიმალე. ეხლა უპატრონოდ მივატოვე ცოლ-შვილი და გამოვედი. ხმის მიცემაში ასკერებიც იღებდნენ მონაწილეობას. 12-13 წლის ბავშვებსაც მისცეს ნება, ქალები კი ყუთთან არ მიუშვეს.

ქალებს რომ ხმა მიეცათ, ყველანი ჩვენ ქართველებს მოგვცემდნენ ხმას, რადგანაც ძლიერ შეწუხებული არიან ოსმალთა ჯარისაგან. საერთოდ საშინელ მდგომარეობაში არის მთელი ქობულეთის რაიონის მცხოვრებნი. საჭმელ-სასმელი და ავეჯი მთლად წაართვეს ხალხს. თუმცა ამ დღეებში ლეღვას მიდამოებიდან ერთი „ფირკე“ ჯარი (12000) სადღაც, ვგონებ კონსტანტინეპოლისაკენ გაისტუმრეს, მაგრამ საკმაოდ დარჩა, რომელიც სადგურ ქობულეთის ახლოს დგას და მცხოვრებლებს ავიწროებს. უკმაყოფილება დიდია ხალხში, მაგრამ შიშით ვერ გამოუთქვამთ. თუ თვით არ განიცადა კაცმა, წარმოუდგენელია იმ საშინელების აღწერა, რაც მე მომაყენეს ამ შავი ქალაქის ყუთში ჩაგდებისათვის” [12].

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის პროტესტს რეფერენდუმის წესების უგულველყოფისა და ფეხქვეშ გათელვის გამო, დაერთო თვით გერმანიის მთავრობის პროტესტი თურქეთის ხელისუფლებისადმი. ამ პროტესტში, გერმანიის მთავრობა, თურქეთის მთავრობას ადანაშაულებდა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების მე-4 მუხლით გათვალისწინებული ნორმების დარღვევაში [13:374].

რეფერენდუმის გაყალბების შემდეგ სამაჰმადიანო საქართველოში ეროვნული მოძრაობა და ბრძოლა ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ კიდევ უფრო გაძლიერდა და ამ მოძრაობის ერთგვარ მაკოორდინერებელ ცენტრს სამაჰმადიანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი წარმოადგენდა, რომელიც ჯერ კიდევ 1918 წლის მაისში შეიქმნა ოსმალთა შემოსევების გამო თბილისში გახიზნული ადგილობრივი ქართველი მაჰმადიანების - ჰაიდარ აბაშიძის, ზია აბაშიძის, სულეიმან დიასამიძის, ყადირ შერვაშიძის, ჯემალ ნოღაიდელის და ხასან თხილაიშვილის თაოსნობით, რომლებმაც კომიტეტის თავმჯდომარედ დასუწრებლად აირჩიეს ტრაპიზონის ციხეში დაპატიმრებული მემედ აბაშიძე, რომელმაც მხოლოდ მოგვიანებით შეძლო ციხიდან გაქცევა და სათავეში ჩაუდგა აჭარაში ფართოდ გაშლილ ეროვნულ მოძრაობას [14:262].

სხვათა შორის, სწორედ ოსმალეთის მთავრობის მანკიერი საქმეების მხილების გამო მოხდა მისი დაპატიმრება. ამ ფაქტთან დაკავშირებით, საინტერესო ცნობა აქვს დაცული სტეფანე ქემხაძეს

თავის მოგონებებში. ის წერს: მას შემდეგ, რაც თურქებმა დაიკავეს ბათუმი და შემდგომ ოზურგეთიც, ამის აღსანიშნავად ქალაქის გუბერნატორმა გამართა ბანკეტი და მოიპატიჟა ქალაქის მოწინავენი - მემედ ბეგ აბაშიძე, კონსტანტინე მაჭავარიანი, ქალაქის თავი საბახტრიშვილი და სხვანი. სხვათა შორის მემედ აბაშიძეს არ სურდა ქალაქში დარჩენა და თურქებთან შეხვედრა, მაგრამ საბახტრიშვილმა სთხოვა, რომ მარტო არ დაეტოვებინა. მისვლისთანავე თურქებმა იცნეს მემედ აბაშიძე, როგორც მათი მოწინააღმდეგე და ჰკითხეს ნამდვილად ის იყო თუ სხვა. მემედმა დაუდასტურა. შემდგომ სიტყვა მისცეს მემედ აბაშიძეს, რათა მას ეთქვა რამდენიმე სიტყვა თურქების ბათუმში შემოსვლასთან დაკავშირებით. აბაშიძემ დაასახელა ყველა ის მანკიერი მხარე, რაც დაუპატიჟებელი სტუმრების შემოსვლას მოჰყვა აჭარაში. ერთ-ერთმა სასულიერო პირმა, რომელიც თურქეთიდან ან ირანიდან იყო ჩამოსული ასეთი რამ განაცხადა: „ჩვენ ავიღეთ ბათუმი, ოზურგეთი და ჩემი სურვილია დავიპყროთ მთელი საქართველო და იქ გავავრცელოთ მაჰმადიანური სარწმუნეობა“. ამის შემდეგ აბაშიძემაც მოითხოვა გუბერნატორისაგან, რათა მისთვის მიეცათ სიტყვა, რათა პასუხი გაეცა ამ სასულიერო პირისათვის. მან აღნიშნა ის ძირითადი მიზეზები, რამაც გამოიწვია აჭარის დედასამშობლოსაგან ჩამოცილება და მათ აუხსნა, რომ ახლო მომავალში აჭარა კვლავ დაუბრუნდებოდა თავის დედასამშობლოს: „თქვენ აქ ჩვენთან საქართველოში მობრძანებული ხართ დროებით. როგორც მოსული ხართ, ისე წახვალთ აქედან ახლო მომავალში და ქართველი ხალხი თავის გზას თვითონ გამონახავს“. მართალია ხოჯა გაძეგებული იქნა ბანკეტიდან, მაგრამ შუადღის შემდეგ ტრაპიზონიდან ბათუმში შემოვიდა სპეციალური გემი, რომელშიც ჩასვეს დაპატიმრებული მემედ აბაშიძე და წაიყვანეს ტრაპიზონის ციხეში. ეს ამბავი გაიგეს ტრაპიზონში მყოფმა ქობულეთიდან ძველად მუჰაჯირად წასულმა ქართველმა მაჰმადიანებმა, რომელთა დახმარებითაც მან საპყრობილედან მოახერხა გაქცევა და მოვიდა ქ. ფოთს. ფოთის მცხოვრებლებმა რომ გაიგეს მემედ აბაშიძე მოვიდაო, დიდი ზეიმით შეხვდნენ მოსარჩლე მამულიშვილს. აქედან ის თბილისში ჩავიდა, სადაც მან მთავრობისაგან

მიიღო დავალება, რათა პირველად ჩასულიყო ოზურგეთში და არალეგალურად ემუშავა. შემდეგ ჩასულიყო ბათუმში და გაეხსნა იქ სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის ორგანიზაცია, საქველმოქმედო საზოგადოება და რედაქცია - „სამუსლიმანო საქართველო“ [15:5]. სწორედ „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ იკისრა ის დიდი მისია, რასაც ქართული ეროვნული ცნობიერების გაღვივება და ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ ბრძოლა ერქვა. სულ მალე ამ კომიტეტის ირგვლივ დაირაზმა საღად და პროგრესულად მოაზროვნე ადგილობრივ ქართველ მამადიანთა დიდი წრე, რომლებიც ძალღონეს არ იშურებდნენ და ყველაფრეს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ მოსახლეობამდე მიეტანათ სიმართლე და ეჩვენებინათ ის მანკიერი მხარეები, რაც ოსმალთა მმართველობას ახლდა თან. კომიტეტი მოუწოდებდა მოსახლეობას, რათა არ აჰყოლოდნენ ოსმალთა ემისრებისა და აგენტების ცრუ დაპირებებს და ემხილებინათ ისინი. „არავინ მოგატყუოთ - ეწერა მიმართვაში, - ჩვენი რჯულის საქმეებში ქრისტიანი ქართველები არ ჩაერევან. მამ ძმებო, ნუ აჰყვებით თურქებს და მათ დამქაშებს. ჩვენს საქმეებს ჩვენ თვითონ ჩავუდგებით სათავეში და ჩვენ ძმებთან, ქრისტიან ქართველებთან ერთად მოვაწყობთ ჩვენ მშვიდობიან და მყუდრო ცხოვრებას. გაუმარჯოს თავისუფალ სამაჰმადიანო საქართველოს, თავისუფალ დამოუკიდებელ საქართველოში“ [16].

სამაჰმადიანო საქართველოს კომიტეტის საქმიანობამ სულ მალე გამოიღო თავისი შედეგი, რომლის დადასტურებაც გახლავთ ბათუმის ოლქის მოსახლეობის მიერ, ოსმალეთის სულთნისათვის გაგზავნილი საპროტესტო წერილი, რომელშიც მხილებული და გაკრიტიკებული იყო 14 ივლისს აჭარაში ჩატარებული რეფერენდუმი. ამ წერილს ხელს აწერდა 4 ათასი ადამიანი [17].

დასკვნა

1918 წლის შემოდგომაზე მსოფლიოში მომხდარმა გლობალურმა პროცესებმა, კერძოდ კი პირველ მსოფლიო ომში ანტანტის გამარჯვებამ წერტილი დაუსვა ოსმალეთის იმპერიის დამპყრობლურ პოლიტიკას. გაჩნდა იმედი, საქართველოს მიერ დაკარგული ტერიტორიების - ბათუმისა და ახალციხე-

ახალქალაქის ოლქების კვლავ შემოერთებისა, მაგრამ თურქების ინგლისელებით ჩანაცვლებამ ეს პროცესი გარკვეული დროით გააჭიანურა.

მიუხედავად ამისა, აჭარაში ეროვნული მოძრაობა და ბრძოლა ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ არ მინელებულა. პირიქით, უფრო გაძლიერდა და ეს ორწლიანი ბრძოლის პერიოდი დასრულდა 1920 წელს, ბათუმში საქართველოს შეიარაღებული ძალების საზეიმო აღლუმითა და ჟამთა სიავის გამო გახლეჩილი საქართველოს გამთლიანებით.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

1. ზოსიძე ნ., პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა 1918-1920 წლებში. ბათ.,1995;
2. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი - სცსსა; ფ.1836; აღწ.1; საქ.73;
3. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тиф.,1919;
4. ნოზაძე ვ., საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა მესხეთის გამო. თბ.,1989;
5. სცსსა; ფ.1864; აღწ.1; საქ.114;
6. ავალიშვილი ზ., საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბ.,1990;
7. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი - აცსა; ფ.7; აღწ.1; საქ.705;
8. გაზ. „ერთობა“ №154; 1918;
9. გაზ. „ერთობა“ №147; 1918;
10. გაზ. „ერთობა“ №153; 1918;
11. მესხია ე., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან. ბათ.,1997;

12. გაზ. „ერთობა“ №154; 1918;
13. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тиф.,1919;

14. სიორიძე მ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1914-1918 წლებში. ბათ.,2002;
15. აჭარის სამუხეუმო გაერთიანების ხელნაწერთა ფონდი - ასგხფ; ფ. 5; საქ. 69/71.;
16. გაზ. „ერთობა“ №262; 1918;
17. ჟურნ. „პირველი ნაბიჯი“ №16; 1918.